

**OD VÁŠNE K CITU
VO FRANCÚZSKOM ROMÁNE 18. STOROČIA:
CHARLES DUCLOS A JEHO SPOVEDE GRÓFA DE ***
(1741)**

Andrea Tureková

Ekonomická univerzita v Bratislave

Tureková, Andrea. 2022. „From passion to emotion in the French novel of the 18th century: Charles Duclos and his novel *Les Confessions du comte de ****.“ *Philologia* 32 (2): 333–341.

Abstrakt: Vo francúzskom románe 18. storočia dochádza k radikálnej zmene chápania vášní, prioritne lásky ako hlavnej témy románového príbehu. Oproti klasicistickej koncepcii vášň už nie je chápaná negatívne, na druhej strane sa však objavuje u libertínskych autorov skepticizmus voči možnosti nájsť úprimnú lásku uprostred povrchnosti ľúbostných vzťahov panujúcej v mondénnej spoločnosti. Charles Duclos vo svojom románe *Spovede grófa de **** ponúka istú odpoveď na túto dilemu libertínskeho románu: posun od vášne k citu.

Kľúčové slová: francúzsky román 18. storočia, libertínsky román, rehabilitácia vášní vo francúzskom románe, Duclos a Crébillon

Abstract: In the French novel of the 18th century, there is a radical change in the understanding of the passions, especially love as the main theme of the novel's narrative. Compared to the classical conception, passion is no longer understood negatively; on the other hand, however, there is a scepticism among libertine authors about the possibility of finding sincere love amidst the superficiality of love relationships prevailing in the high society. Charles Duclos, in his novel *Les Confessions du comte de ****, offers a certain answer to this dilemma of the libertine novel: the shift from passion to emotion.

Keywords: French novel of the 18th century, libertin novel, rehabilitation of passions in the French novel, Duclos and Crébillon

Problematika vášní je jednou z centrálnych tém vo francúzskom filozofickom, morálnom, politickom a samozrejme literárnom myslení 17. a 18. storočia¹. A hoci pojem vášne postupne stráca ontologickú konzistentnosť, až kým začiatkom 19. storočia celkom „neumiera“, najmä pod vplyvom utilitaristických koncepcií², pre klasicistických a osvietenských autorov je ústredným pojmom, spájajúcim sa predovšetkým s otázkou cnosti a šťastia³.

Román ako dominantný literárny žáner tohto obdobia prirodzene otázku vášní reflektuje: na jednej strane nie je viazaný prísnymi klasicistickými pravidlami, aké sa vzťahujú na tragédiu, a preto ponúka vhodnejší literárny priestor na morálnu polemiku; na strane druhej ho vášeň zároveň aj definuje, keďže román je neoddeliteľne spojený s vyobrazením tej prvej a najsilnejšej vášne, a síce lásky⁴. Román obdobia klasicizmu poníma vášeň – ktorú budeme chápať v literárnom zmysle slova ako ľúbostnú vášeň, lásku – v súlade s filozofickou tradíciou ako „rozrušenie duše“ (*perturbatio animi*), ktoré je bytostne v rozpore s požiadavkou cnosti zaručujúcej vnútorný pokoj. Kanonickým príkladom je slávny román od Mme de Lafayette, *Kňazná de Clèves* (1678).

Od začiatku 18. storočia sa však ponímanie vášní a teda aj zobrazovanie lásky vo fikcii radikálne mení. Láska prestáva byť hrozbou, voči ktorej sa hrdinka či hrdina musí obrniť silou rozumu a cnosti. Abbé Prévost, napríklad, je známym románopiscom vše pohlcujúcej, absolútnej ľúbostnej vášne – jeho hrdinovia ju prežívajú ako dar spojený so senzibilitou (*la sensibilité* je spolu so šťastím jedným z kľúčových pojmov v 18. storočí), ako zdroj vytrženia napriek tomu, že môže viesť k utrpeniu. Paralelne s tým, čo sa nazýva „rehabilitáciou vášní“ v 18. storočí, však dochádza k postupnému oslabovaniu tohto pojmu a v románe sa čoraz viac začína skloňovať láska nie ako „vásneň“, ale ako „cit“⁵. Táto tendencia

¹ Pozri najmä Desjardin, Lucie a Dumouchel, Daniel, eds. 2012. *Penser les passions à l'âge classique*. Paris: Hermann; Duflou, Colas a Ruiz, Luc, eds. 2003. *De Rabelais à Sade. L'analyse des passions dans le roman de l'âge classique*. Saint-Étienne: P. U. de Saint-Étienne.

² Porov. Cléro, Jean-Pierre. 2004. „La fin de la notion de *passion*. Réflexions sur la mort d'une notion.“ *Lumen*, vol. 23: 39-73. <https://doi.org/10.7202/1012186ar> [Cit. 01/09/2022].

³ K tejto problematike odkazujeme na kanonické dielo Roberta Mauziho. 1994 [1. vyd. 1979]. *L'idée du bonheur dans la littérature et la pensée françaises au XVIIIe siècle*. Paris: Albin Michel.

⁴ Ako príklad uvedme definíciu dobového teoretika Pierra Daniela Hueta: „čo nazývame románmi, sú fikcie o ľúbostných dobrodružstvách [...]. Vravím fikcie, aby som ich odlíšil od skutočných príbehov. Dodávam, o ľúbostných dobrodružstvách, pretože láska má byť hlavnou témou románů.“ (prekl. aut.) Huet, Pierre-Daniel: *Traité de l'origine des romans* [1670]. In Esmein, Camille, ed. 2004. *Poétiques du roman*. Paris: Champion, 442.

⁵ Pozri najmä Stewart, Philip. 2010. *L'invention du sentiment : roman et économie affective au XVIIIe siècle*. Oxford: Voltaire Foundation.

sa prehlbuje približne od polovice 30. rokov 18. storočia s príchodom libertínskeho románu. Libertínski autori totiž zaujímajú negatívny postoj k „láske-vášni“, a to z dvoch hlavných dôvodov: 1) ľúbostná fixácia na jediný „objekt“ je proti princípom libertínstva, ktorého prvým pravidlom je znásobovanie milostných vzťahov; 2) v spoločnosti, kde láska neznamená nič viac než len slovo, kde vášnivé vyznanie neznamená nič iné než len konvenčný spôsob zvädzania, skutočný hlboký cit nemá miesto. Od Crébillona po Laclosa, libertínski autori odhaľujú pesimistické pozadie mravov vysokej spoločnosti a kladú si otázku možnosti nájdania osobného šťastia u svojich hrdinov.

Románové dielo Charlesa Duclosa spadá do obdobia vrcholnej produktivity libertínskeho románu⁶. Samotný autor je pomerne enigmatickou osobnosťou aj pre svojich súčasníkov⁷. Tento vážny člen a neskôr aj doživotný tajomník Francúzskej akadémie, s prenikavým pohľadom moralistu (*Úvahy o mravoch tohto storočia*, 1751), je zároveň pravidelným hosťom Mlle Quinault a jej slávnych štvrtkových literárnych večerov⁸, ktorých výsledkom je okrem iného aj úspešná libertínsko-parodická rozprávka *Acajou a Zirphile* (1744).

Najväčší úspech však Duclosovi priniesol román *Spovede grófa de **** (1741). Tak ako Crébillonove *Blúznenia srdca a rozumu* (1736), ktoré sú mu zjavnou inšpiráciou, aj tento román je napísaný vo forme pamätí⁹, v ktorých rozprávač spomína na „pochybenia“ svojej mladosti, strávenej vo víre ľúbostných dobrodružstiev. Spoločenské začiatky mladého grófa de*** sú rovnaké ako tie Meilcourrove, a predstavujú jeden z obľúbených motívov libertínskeho románu: neskúsený a naivný mladík, plný „smiešnych“ ideálov o láske, stretáva staršiu skúsenú ženu, ktorá sa diskkrétne podujme na jeho „citovú výchovu“. Následne sa Duclos odkláňa od Crébillonovho modelu. *Blúznenia srdca a rozumu* v istom zmysle pripomínajú Racinove tragédie a jeho devízu „urobiť niečo z ničoho“

⁶ Rámcovo ide o roky 1730 až 1760.

⁷ Duclosova osobnosť, ako aj o jeho pôsobenie v mondénnych kruhoch, sú z veľkej časti osvetlené vďaka korešpondencii Françoise de Graffigny, ktorá s ním bola v blízkom kontakte približne 15 rokov, od 1743 až do svojej smrti. Pozri Dornier, Carole – Smith, David. 1999. „Duclos vu par Mme de Graffigny.“ *Studies on Voltaire and the Eighteenth Century*, vol. 371: 221-256.

⁸ K „literárnemu ateliéru“ u Mlle Quinault pozri Hellegouarc’h, Jacqueline. 2004. „Un atelier littéraire au XVIIIe siècle : la société du Bout-du-Banc.“ *Revue d’Histoire Littéraire de la France*, n°1, vol. 104: 59-70. <https://doi.org/10.3917/rhlf.041.0059> [Cit. 02/09/2022].

⁹ *Le roman-mémoires* alebo román-pamäti je najčastejšou naratívnu formou francúzskeho románového žánru prvej polovice 18. storočia. Románopisci tak reagujú na výčitku „zdedenú“ ešte od klasicistických teoretikov žánru, ktorí román obviňujú z „nepravdepodobnosti“ (ako vieme, *la vraisemblance* je jedným z pilierov klasicistickej estetiky). Román vo forme pamätí sa tak prezentuje nie ako fikcia, ale ako skutočnosť, ako pravdivý príbeh anonymného rozprávača.

– príbeh sa vinie pomalým, sofistikovaným tempom, sledujúc hrdinu zmietajúceho sa v pasci slov, neschopného dešifrovať kód, ktorým sa riadia milostné vzťahy vo vysokej spoločnosti. *Spovede grófa de **** sú naopak rozprávané rýchlym, živým tempom, akoby Duclos posúval Crébillonov nedokončený román do budúcnosti, v ktorej Meilcour prekonal nesmelé začiatky a vedie život libertína hromadiaceho jeden za druhým ženské „úlovky“.

*Spovedami grófa de **** Duclos iniciuje typ románu, ktorý Laurent Versini nazýva „román-zoznam“¹⁰, a ktorý zožne veľký úspech u predstaviteľov libertínskeho žánru (spomeňme len Crébillovo *Sofa*, 1742, či Diderotove *Klebetné šperky*, 1748). Slovami rozprávača:

U milencov z povolania je zvykom neroziť sa úplne so ženami, ktoré sme prestali milovať. Začneme si s novými, pričom sa usilujeme zachovať tie bývalé, no predovšetkým musíme myslieť na to, že treba zvyšovať zoznam¹¹. (prekl. aut.)

V rýchlom slede lúboštných dobrodružstiev so ženami rôzneho charakteru i spoločenského postavenia, Duclosov hrdina ponúka morálnu aj vágne „interkultúrnu“ sondu do spoločnosti, keďže jeho milostné skúsenosti siahajú až do Španielska, Talianska či Anglicka. Jeho zámerom však nie je porovnávanie odlišností, ale vyzdvihnutie špecifickosti francúzskych mravov:

Pochopil som, že v Paríži nesmiem hľadať taliansku vášeň, ani španielsku vernosť, že sa musím vrátiť k mravom svojej vlasti a obmedziť sa na francúzsku ležérnosť a galantnosť¹². (prekl. aut.)

Základným pravidlom milostných vzťahov vo vyberanej spoločnosti je citovo sa neviazať. Láska má čisto spoločenskú dimenziu, ktorá podlieha presne stanoveným pravidlám. Duclos je presvedčený, rovnako ako Crébillon, že hľadať úprimnosť a hĺbku vášne uprostred vláducej povrchnosti je ako hnať sa za príznakom. V *Blúzneniach srdca a rozumu* je takýmto symbolickým a nedosiahnuteľným „príznakom“ Hortense, s ktorou sa hrdina bezúspešne pokúša stretnúť, a vo chvíli, keď ju konečne stretáva, je neschopný prehovoriť, pretože na vyjadrenie skutočnej lásky nevie použiť iné slová než tie, ktoré už stratili akýkoľvek význam.

¹⁰ Versini, Laurent. 1992. Introduction aux *Confessions du comte de ****. Paris: Desjonquères, 8.

¹¹ Duclos, Charles. 1992 [1741]. *Les Confessions du comte de ****. Paris: Desjonquères, 87.

¹² *Ibid.*, 64.

Ako vieme, Crébillonov skepticizmus ústi do toho, že svoj román necháva nedokončený – v predhovore sa čitateľ dozvedá, že hrdina, po všetkých omyloch svojej mladosti, nájde šťastie v náručí cnostnej ženy, avšak Meilcourova morálna dilema medzi nedosiahnuteľnou Hortense a dostupnou Mme de Lursay končí mladíkovou rezignáciou na idealizmus a oddaním sa tzv. „kvietizmu lásky“¹³. Otvorený koniec necháva samozrejme čitateľovi možnosť veriť, že Meilcour a Hortense sa nakoniec stretnú, no autor zdá sa nemá dostatočnú vieru na to, aby šťastný koniec explicitne formuloval.

Čo však Crébillon necháva otvorené, Duclos akoby vo svojom románe uzatváral. *Spovede grófa de **** sa v tejto perspektíve javia ako pokračovanie a ukončenie *Blúznení srdca a rozumu*, cez príbeh grófa a Mme de Selve. Stretnutie hrdinu s cnostnou mladou vdovou značí radikálny obrat v živote libertínskeho záletníka a tiež počiatok skutočnej zápletky v románe¹⁴. Osud ich spája symbolicky na vidieku, ďaleko od pokrytectva parížskej spoločnosti. Pre hrdinu, ktorý už dlhšie cíti prázdnotu svojej existencie, predstavuje Mme de Selve splnenie všetkých skrytých túžob a najmä túžby po skutočnom, nefalšovanom cite: „zaľúbil som sa do nej bez najmenšieho tušenia, a vášnivo som ju miloval už vtedy, keď som svoje city pripisoval iba úcte“¹⁵ (prekl. aut.). Rovnako ako Meilcour však gróf cíti neadekvátnosť slov:

Všetkým tým ženám, ktoré som nemiloval, som vyznával lásku; a vo chvíli, kedy som ju skutočne pocítil, už som sa neodvážil vysloviť jej meno¹⁶. (prekl. aut.)

Postavu cnostnej Mme de Selve, riadiacej sa prísnyimi morálnymi zásadami, možno prirovnať k postave kňažnej de Clèves, s ktorou ju už na prvý pohľad

¹³ „Kvietizmus lásky“ – *le quiétisme de l'amour* – je (v odvodení od náboženskej doktríny) akýmsi pasívnym oddaním sa „okamihu“. Pripomeňme, že pojem „okamihu“ či „príležitosti“ je kľúčovým pojmom v Crébillonovej poetike. „Kvietizmus lásky“ je tak akousi pohodlnou filozofiou libertínskeho románu, spočívajúci v oddelení sféry zmyslov (podliehajúcej vábeniu okamihu) od sféry srdca – Meilcour sa tak v závere románu môže oddať rozkoši v náručí Mme de Lursay, pričom jeho srdce a láska k Hortense zostávajú (podľa jeho slov) nedotknuté.

¹⁴ Konverzia libertína pod vplyvom cnostnej ženy je jedným z leitmotívov libertínskeho románu, počínajúc už Challovým románom *Úžasné Francúzky* (1713) a končiac Laclosovými *Nebezpečnými známosťami* (1782). Nie vždy však ide o šťastný koniec, ako ukazuje práve Laclos v jednom z azda najznámejších a najtragickejších príbehov medzi vikontom de Valmont a Mme de Tourvel.

¹⁵ Duclos, Charles. 1992 [1741]. *Les Confessions du comte de ****. Paris: Desjonquères, 143.

¹⁶ *Ibid.*, 146.

spája aj zvuková podoba mien¹⁷. Mladá vdova sa po bolestnej skúsenosti stráni lásky a tak, ako jej predchodkyňa, nadovšetko chráni svoj vnútorný pokoj. Vie, že láska by jej priniesla len utrpenie a keď sa gróf konečne odhodlá a vyzná jej svoje city, oponuje mu nestálosťou jeho charakteru. Medzi Mme de Selve a kňažnou de Clèves je však jeden zásadný rozdiel – ten, ktorý je medzi francúzskym 17. a 18. storočím: Duclosova hrdinka je cnostná, nie necitlivá; morálna povinnosť je pre ňu dôvodom nie pre uzatvorenie sa pred svetom, ale pre veľkodušnosť. A hoci grófovo vyznanie lásky odmieta, ponúka mu priateľstvo. Od priateľstva k láske nie je ďaleko a mladá vdova sa postupne zamiluje do svojho nápadníka, ktorý jej deň čo deň dokazuje svoju úprimnú oddanosť a vernosť. Ich vzťah je spočiatku platonický a samotný hrdina nachádza potešenie v tomto idylickom „nežnom priateľstve“, akoby vystrihnutom z preciózneho románu¹⁸:

Akokoľvek som po nej túžil, nemal som inej vôle, než bola tá jej. Žil som s ňou v tejto nádeji, a hoci som ešte cítil túžbu, nachádzal som sa v jednej z najšťastnejších situácií v mojom živote. Vychutnával som po boku Mme de Selve všetok pôvab čistej lásky, a to je najšťastnejší stav zalúbencov¹⁹. (prekl. aut.)

V libertínskom románe však túžba, pokiaľ nie je náhradou lásky, tak je jej neoddeliteľnou súčasťou. Platonická idyla nemá budúcnosť – Duclos už ukázal tragickú podobu jej konca vo svojom prvom románe *Príbeh panej de Luz* (1740)²⁰; v *Sповідiach grófa de **** autor volí inú cestu. Mme de Selve napokon podľahne grófovmu naliehaniu, ktorého šťastie (a túžba) sa napokon naplní.

¹⁷ Porov. Versini, Laurent. 1969. Introduction aux *Confessions du comte de ****. Paris: Classiques Garnier, XXII sq.

¹⁸ Najznámejším vyjadrením precióznej koncepcie je alegorická mapa lásky – *la Carte du Tendre* – v románe *Clélie, histoire romaine* (1654-1660), kde Mlle de Scudéry opisuje tri možné cesty, ktorými sa milenci môžu vydať a prísť do miest nazvaných „Nežné nad úctou“, „Nežné nad vďačnosťou“ a „Nežné nad náklonnosťou“. Z posledného mesta sa neradno vybrať ďalej, pretože na konci čakajú len zradné vody „Nebezpečného mora“.

¹⁹ Duclos, Charles. 1992 [1741]. *Les Confessions du comte de ****. Paris: Desjonquères, 152.

²⁰ Pani de Luz, vydatá bez lásky, sa zalúbi do markíza de Saint-Geran. Cnosť a zmysel pre povinnosť hrdinke nedovoľujú milovanému mužovi sa oddať. Vzniká medzi nimi platonická idyla, ktorú však autor krutým spôsobom preruší: to, čo pani de Luz odmieta dať mužovi, ktorého miluje, dá nedobrovolne iným mužom, keď sa stane obeťou znásilnenia... trikrát. Nie je nemožné, že *Príbeh panej de Luz*, ktorý Duclos predstavuje ako príklad „cnosti prenasledovanej nešťastím“, poslúžil ako predloha markízovi de Sade v románe *Justina alebo Nešťastia cnosti* (1791). Pozri Schmidt, Albert-Marie. 1959. „Duclos, Sade et la littérature féroce.“ *Revue des sciences humaines*, 146-155.

Ich vzájomná vášeň ich naplňa, žijú v intímnom ústraní, obklopení len kruhom niekoľkých priateľov. Zdá sa, akoby sa grófovi podaril zrealizovať nedosiahnuteľný sen rytiera Des Grieux, zúfalo túžiaceho po pokojnom a šťastnom živote s Manon.

Banalita šťastného rozuzlenia a odpovede na Crébillonov otvorený koniec je v *Spovediach grófa de **** komplikovanejšia, než sa na prvý pohľad javí. Pre Duclosa totiž sila lásky-vášne nedokáže byť trvalým zdrojom šťastia. Lúboštná vášeň, akokoľvek hlboká a úprimná, postupom času vyprechá. Autorov skeptický (mohli by sme povedať aj realistický) pohľad na ľudskú (mužskú?) povahu ukazuje, že je bytostne nestála. Po roku vzťahu s Mme de Selve, hrdina priznáva:

Strávil som rok v opojení pôžitkami; pramenili z lásky, a zároveň lásku ešte obohacovali. Vídal som iba Mme de Selve, bol som pre ňu všetkým, a mne bolo bez nej všetko cudzie. Prečo je možné, že sa takýto slastný stav skončí? [...] Podstata môjho šťastia sa nezmenila, a predsa sa naštrbilo, pretože som ho začal menej cítiť²¹. (prekl. aut.)

Kým gróf nájde skutočne cestu k šťastiu, musí prejsť návratom k svojmu neviazanému parížskemu životu, dokonca neverou – paradoxne opäť na vidieku, kde ho Mme de Selve prekvapí v očividnej situácii s inou ženou. Bolest' zo zrady nevedie mladú ženu k žiadnemu tragickému počinu. Jej gesto je však nemenej dôstojné a hrdinkina morálna sila pramení práve z jej veľkodušnosti, keď dáva svojmu milencovi slobodu a zároveň mu zostáva nablízku ako priateľka. Gróf sa vracia k svojej libertínskej minulosti, do víru zmyslových potešení a striedania žien, až kým sa mu jednotvárne radovánky načisto neznechutia. Čoraz viac si začína uvedomovať výnimočnosť ženy, akou je Mme de Selve a jedinečnosť puta, ktoré ho k nej viaže. Vášeň sa z neho vytratila, no nahradil ho iný, jemnejší a zároveň slastnejší pocit v duši. Mme de Selve tentokrát prijíma ponuku na sobáš:

[...] uznáte, že je zvláštne, že na to, aby som si našla manžela, musela som počkať, kým ma neprestane ľúbiť. No práve preto som si vašim srdcom istá. Nevydávam sa za svojho milenca; spájam svoj život s priateľom, ktorého nežnosť a úcta sú pre mňa vzácnejšie než vzplanutie slepej vášne²². (prekl. aut.)

*Spovede grófa de **** sú dielom libertína-moralistu. Charles Duclos, podobne ako jeho súčasník a vzor Claude Crébillon, je kritikom spoločnosti a pokryteckých mravov vládnucich v mondénnych kruhoch. Cez postavu libertína, ktoré-

²¹ Duclos, Ch.: *Les Confessions du comte de ****. Op. cit., p. 159.

²² *Ibid.*, p. 179.

ho pozorovací talent a cynizmus odhaľujú povrchnosť medziľudských vzťahov, si kladie otázku dosiahnuteľnosti šťastia a jeho trvalého ukotvenia. V úsilí odpovedať na túto otázku zastáva ľubostná vášeň prioritnú pozíciu, nielen preto, že láska je hlavnou témou románového príbehu, ale aj preto, že v 18. storočí sa vzťahy medzi láskou, cnosťou a šťastím radikálne menia. Láska už nie je chápaná ako bytostný protipól cnosti, no zároveň sa vynára otázka, či láska skutočne vedie ku šťastiu. Crébillonov skepticizmus je známy: „láska-vášeň“ (*amour-passion*) je len ilúzia, je lepšie držať sa dosiahnuteľnej „lásky-chute“ (*amour-goût*). Nedomknosť *Blúznení srdca a rozumu* však môže byť vyjadrením istej nádeje. *Spovede grófa de **** svedčia do istej miery o väčšom skepticizme: Duclosov hrdina totiž spozná skutočnú „lásku-vášeň“, no musí sa vyrovnáť so skutočnosťou, že vášeň je vo svojej podstate nezlučiteľná so šťastím. Duclos zároveň ponúka odpoveď – „lásku-priateľstvo“, v zhode s filozoficko-morálnym myslením svojho storočia, ktoré šťastie vníma ako stav duševného pokoja. Jeho román, hoci nedosahuje psychologickú finesu a hĺbku Crébillonových analýz, tak rozhodne zaujíma pevné miesto v dejinách francúzskeho románu 18. storočia, ako jedna z ilustrácií posunu „od vášne k citu“.

BIBLIOGRAFIA

- Cléro, Jean-Pierre. 2004. „La fin de la notion de *passion*. Réflexions sur la mort d'une notion.“ *Lumen*, vol. 23: 39-73. <https://doi.org/10.7202/1012186ar> [Cit. 01/09/2022].
- Desjardin, Lucie a Dumouchel, Daniel, eds. 2012. *Penser les passions à l'âge classique*. Paris: Hermann.
- Dornier, Carole – Smith, David. 1999. „Duclos vu par Mme de Graffigny.“ *Studies on Voltaire and the Eighteenth Century*, vol. 371: 221-256.
- Duclos, Charles. 1992 [1741]. *Les Confessions du comte de ****. Paris: Desjonquères.
- Duflo, Colas a Ruiz, Luc, eds. 2003. *De Rabelais à Sade. L'analyse des passions dans le roman de l'âge classique*. Saint-Étienne: P. U. de Saint-Étienne.
- Hellegouarc'h, Jacqueline. 2004. „Un atelier littéraire au XVIIIe siècle : la société du Bout-du-Banc.“ *Revue d'Histoire Littéraire de la France*, n°1, vol. 104: 59-70. <https://doi.org/10.3917/rhlf.041.0059> [Cit. 02/09/2022].
- Huet, Pierre-Daniel. *Traité de l'origine des romans* [1670]. In Esmein, Camille, ed. 2004. *Poétiques du roman*. Paris: Champion, 441-535.
- Mauzi, Robert. 1994 [1. vyd. 1979]. *L'idée du bonheur dans la littérature et la pensée françaises au XVIIIe siècle*. Paris: Albin Michel.
- Schmidt, Albert-Marie. 1959. „Duclos, Sade et la littérature féroce.“ *Revue des sciences humaines*, 146-155.

Stewart, Philip. 2010. *L'Invention du sentiment : roman et économie affective au XVIIIe siècle*. Oxford: Voltaire Foundation.

Versini, Laurent. 1969. Introduction aux *Confessions du comte de ****. Paris: Classiques Garnier, VII-LXXXIV.

Mgr. Andrea Tureková, PhD.
Katedra románských a slovanských jazykov
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemská cesta 1
852 35 Bratislava
andrea.turekova@euba.sk